

**Valdkonna arengukava
“Digitaalne kultuuripärand 2007-2010”**

Tallinn 2007

Sisukord

SISUKORD	1
1. SISSEJUHATUS	2
2. ARENGUKAVA KESTUS JA OLULISUS	3
2.1. DIGITAALNE KULTUURIPÄRAND – UUTE E-TEENUSTE ALGMATERJAL	4
2.2. KULTUURIPÄRANDI DIGITEERIMISE MAJANDUSLIK MÕÕDE	5
2.3. VAJADUS VALDKONNA ARENGUKAVA JÄRELE	6
3. ARENGUKAVA SEOS TEISTE VALDKONDADE ARENGUKA VADEGA	7
4. ARENGUKAVA KOOSTAMISEL OSALENUD MINISTEERIUMID NING KAASATUD ASUTUSED	
5. AJALOO LINE TAUST JA HETKEOLUKORRA ANALÜÜS	8
6. ARENGUKAVA EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE MEETMED	12
6.1. ARENGUKAVA STRATEEGILISED EESMÄRGID	12
6.2. STRATEEGILISTE EESMÄRKIDE SAAVUTAMISEKS PLANEERITUD MEETMED	13
7. ARENGUKAVA MAKSUMUSE PROGNOOS MEETMETE LÕIKES	16
8. ARENGUKAVA RAKENDAMINE JA SEIRE	16
9. LISAD	18
LISA 1: TERMINID	18
LISA 2: LUNDI PÕHIMÕTTED.....	20

1. SISSEJUHATUS

Kultuuripärandi moodustavad ajaloolise, teadusliku, kunstilise, sotsiaalse, tehnoloogilise vms väärtusega objektid ja inimesele oluline elukeskkond kui tervik, mis on vajalik inimühiskonna kestmiseks ja arenguks ning mida tulenevalt iseloomust ja väärtusest säilitatakse tulevastele põlvedele.

Kultuuripärand on rahva ajalooline mälu, põlvest põlve pärandatav informatsioon, mille sisukus ja tervikkus on üheks rahva identiteedi ja kestmise aluseks. Rahvuslik kultuuripärand piiritleb rahvuse kultuuriruumi, selle seisundi ja arengu iseärasused. Kultuuripärandiga seonduval on määrav tähendus riigi kultuuripoliitikale.

Rahvusliku kultuuripärandi säilitamine on eesti rahva ja Eesti riigi kohus nii oma kui maailmakultuuri ees. Rahvusliku kultuuripärandi säilitamise kohustuse sätestab Eesti Vabariigi põhiseadus. Kultuuripärandi kui terviku järjepidevat hoitust tuleb teostada igapäevaselt ka selle pärandiosa suhtes, millel hetkel ei ole silmanähtavat päevakajalist või poliitilist tähtsust. Erilist tähelepanu vajab hävimisohtu sattunud kultuuripärand ja üha enam digitaalsena tekkiv kultuuriväärtus.

Digitaalsel informatsioonil on suurenev tähendus ühiskonna haridus-, majandus- ja kultuurisüsteemis. Ühelt poolt tingib selle digitaalse informatsiooni kasutamise iseloom (kiirus, kättesaadavus, töötlemisvõimalused jne) ja lai levik, teiselt poolt ühiskonna kasvav orienteeritus kiirele teabevahetusele. Mäluasutused ei jää digitaalse infohalduse tingimustes üksnes passiivseteks info kogujateks, vaid vastupidi, omandavad uusi rolle ja ülesandeid ühiskonna paremal teenindamisel, olles aktiivsed digitaalse info säilitajad ja kaitsjad ning selle kasutamise korraldajad.

Olukorras, kus üha rohkem teavet sünnib ja levib ainult digitaalsena, tuleb informatsiooni kogumatel ja säilitatavatel mäluasutustel kiiresti lahendada küsimused, millist digitaalset infot koguda ja säilitada, kuidas seda kätte saada ja kirjeldada selliselt, et see vastaks kõige paremini kasutajate ootustele, kuidas seda kuluefektiivselt säilitada ning viia kõigi soovijate ja kasutajateni. Nende ülesannete lahendamiseks teevad mäluasutused koostööd.

Lisaks digitaalselt sünninud materjali kogumisele on teadmispõhise ühiskonna arengut toetavad mäluasutused asunud digiteerima nende kogudes säilitatavaid ja väärtuslikku informatsiooni sisaldavaid ainelisi esemeid (esemeid, dokumente, raamatuid, maakaarte, helilinte jms), püüdes sellega suurendada ühiskonnaliikmete osasaamist rahva kultuuripärandist ning orienteeruda elukestva õppe vajadustele. Kultuuripärandisse kuuluvate ja rahvusliku mälu kandjaks olevate kogude digiteerimine ning digiteeritud informatsiooni säilitamine ja kasutamine on arhiivide, muuseumide ja raamatukogude jaoks saamas argisuseks, kus töö efektiivsuse ja tulemuslikkuse tõstmine nõuab tõhusat riiklikku koordineerimist ja rahvusvahelist koostööd.

Digitaalse kultuuripärandi loomine ja kaitse on ülemaailmne probleem, millele otsitakse lahendusi kõigil tasandil. UNESCO on oma "Maailma mälu" (*Memory of the World*) programmi raames välja andnud dokumendi *Charter on the Preservation of the Digital Heritage* (2004),¹ mis rõhutab digitaalse ainese kuulumist kultuuripärandisse ning selle säilitamise vajadust. UNESCO on digiteerimisprojektide ja digitaalse kultuuripärandi säilitajate jaoks välja töötanud detailsed juhised *Guidelines for the Preservation of Digital Heritage* (2003).²

Euroopa Liidu *eEurope 2005 Action Plan* raames käivitati programm liikmesriikides rahvuslike digiteerimise arengukavade ja strateegiade loomiseks, digiteerimisprojektide koordineerimiseks ning hea praktika põhimõtete juurutamiseks. Rahvuslike digiteerimise arengukavade põhialustes leppisid Euroopa Liidu liikmesriigid kokku 2001. aastal Lundi nõupidamisel ja need vormistati nn Lundi põhimõtetenä (*Lund Principles*).³ Lundi põhimõtete alusel koostatud tegevusplaan liikmesriikide ja Euroopa Komisjoni jaoks toob esile ühise vastutuse ja koostöö vajaduse nii alt-üles suunal ehk mäluasutuste töös kui ka ülalt-alla suunal ehk riiklike strateegiade väljatöötamisel.

¹ http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=13366&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

² <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071e.pdf>

³ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x895>, http://www.cordis.lu/ist/digicult/lund_principles.htm

Euroopa Liidu *i2010* infopoliitiline raamistik sisaldab ühe tegevussuunana digitaalraamatukogude ja digitaalse säilitamise võimaluste arendamist liikmesriikides. 2005. aasta novembris vastu võetud *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content* loetleb põhilised sõlmküsimused ja seab konkreetsed eesmärgid Euroopa Liidu ja liikmesriikide jaoks digitaalse kultuuripärandi valdkonnas.

Rahvusvahelised ja Euroopa Liidu arengud toovad Eestile kaasa ülesandeid, mille lahendamine nõuab eri sektorite asutuste koostööd ning samas pakuvad võimalusi osaleda Euroopa ühtse kultuuriruumi arendamises, mille korraldamine vajab aga täiendavat riiklikku koordineerimist.

2. ARENGUKAVA KESTUS JA OLULISUS

Digitaalne kultuuripärand on kultuuripärandi see osa, mis koosneb mis tahes inimteadmiste või -väljenduste vallas olemas olevaist objektidest, mida on kas konverteeritud digitaalsesse vormi või juba loodud digitaalsena, s.t. mille puhul eksisteerib üksnes informatsiooni digitaalne vorm.

Valdkonna arengukava on planeeritud aastaiks 2007-2010 ning on jätk Kultuuriministeriumis aastatel 2002-2003 koostatud dokumendile "Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia 2004-2007", mis kinnitati Kultuuriministri 13.veebruari 2004. a käskkirjaga nr 31.

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamise eesmärk on tagada hävimisohus oleva kultuuripärandi kui terviku säilimine selleks kõige sobivamate vahenditega ning kultuuripärandi kättesaadavaks tegemine võimalikult laiale tarbijaskonnale, kasutades selleks sobivaimat tehnoloogiat ja kasutajasõbralikke meetodeid.

Mäluasutused seisavad digitaalse kultuuripärandi loomisel ja säilitamisel sarnaste probleemide ees, mis tulenevad ühelt poolt digitaalse ainese tehnilistest eripäradest ning teiselt poolt on seotud uute organisatsiooniliste võimaluste ja vajadustega.

Digitaalse info omadused (hea töödeldavus, lihtne edastatavus, kompaktsus jmt) lisavad kultuuriväärtust hoidvatele asutustele uusi funktsioone. Digiteerimisel luuakse esemetest digitaalsed kasutuskooptiad, mis teenivad korraga mitut eesmärki: kultuurivaradele juurdepääsu parandamine, kogude tutvustamine, mäluasutuse propageerimine, suuremahulise teabehulga parem käsitlemine ja analüüsimine, originaalide kaitse, jne. Digitaalse kooptia olemasolu võimaldab kaudselt vähendada esemete kasutamist ning oluliselt lihtsustada ja efektiivsemaks muuta kasutajate teenindamist, aga ka välja töötada uusi (e-)teenuseid.

Kuna digitaalse kultuuripärandi säilitamise ja kasutamise põhimõtted on samad kõigi mäluasutuse puhul, tekib seeläbi uudne võimalus koostööks ja tsentraliseerimiseks nii pikaajalise digitaalse säilitamise kui ka ühtse kasutuskeskkonna lahenduste väljatöötamisel. Hästi koordineeritult pakub ühtsete lahenduste väljatöötamine eri valdkondade jaoks uusi võimalusi kokkuvõtteks digiteerimise jaoks vajaliku tehnoloogia, digitaalse säilitamise korraldamise ja digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsu võimaldamise kuludelt.

Ühtsed ja kõigile ühetaoliselt kättesaadavad elektroonilised teenused digitaalse sisu pakkumiseks tõstavad mäluasutuste töö ja teenuste kvaliteeti. Nagu kõigis teistes valdkondades teevad mäluasutuste töötajad üha rohkem oma tööd arvutis, kasutades kaasaja nõuetele vastavaid infosüsteeme (nt. arendatav muuseumide infosüsteem MuIS jpt). Internetiajastul on mäluasutused omavahel rohkem seotud kui kunagi varem ning kasvanud on kasutajate ootused kogu kultuuripärandi ühtseks kasutamiseks sõltumata selle hoidmise kohast. Ühtsete standardite ja süsteemide rakendamine tõstab mäluasutuste töö läbipaistvust ja suurendab nende teenuste usaldusväärsust. Hiljuti Suurbritannias korraldatud uuring näitas, et mäluasutused on elanikkonna hulgas kõige rohkem usaldusväärsust tekitavad institutsioonid.⁴ Kaasaja nõuetele vastavad e-teenused ja digitaalse kultuuripärandi pakkumine kasutajatele on selle usalduse alalhoidmise eeltingimuseks.

Euroopa kultuuripärandi digiteerimise tähtsust on tunnustatud juba komisjoni "e-Euroopa 2002 tegevuskavas". Selle põhjal koostati põhimõtted ja nendele vastav Lundi tegevuskava. Euroopa Liit koordineerib kultuuripärandi

⁴ MORI, Understanding the Audience: Research Study Conducted for the Common Information Environment (CIE) Group (2005) <http://www.common-info.org.uk/docs/mori-report.pdf>

digiteerimist mitme instrumendi abil, s.h MINERVA ja MINERVAPlus projektide kaudu,⁵ mis hõlmasid eelkõige liikmesriikide ministeeriume ja keskendused digiteerimistööde harmoniseerimisele Euroopa tasandil. MINERVA eesmärgiks oli luua Euroopa riikide ministeeriumide jt organisatsioonide koostöövõrk, mis võimaldaks koostööpartneritel arutada kultuuri- ja teaduspärandi digiteerimisega seotud tegevusi, vahetada informatsiooni, teha koostööd digiteerimisalase informatsiooni levitamisel, luua ühine Euroopa platvorm ning töötada välja arendussoovitused ja juhised kultuuripärandi digiteerimise, metaandmete, pikaajalise digitaalse säilitamise ja kättesaadavaks tegemise kohta. Nende projektide jätkuna tegutsev rahvuslike esindajate grupp (*National Representatives Group*, NRG) jätkab kultuuripärandi digiteerimise koordineerimist. NRG eestvõtmisel on koostatud uus tegevuskava *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content*, mis määratleb järgmised olulised ülesanded Lundi põhimõtete elluviimisel:

- Strateegilise juhtimise pakkumine dünaamilises ja kiiresti muutuv keskkonnas, kus toimuvad pidevad tehnoloogilised ja majanduslikud arengud.
- Koordineerimise tugevdamine ja kindlamate sidemete kehtestamine liikmesriikide digiteerimisprojektide ning EL koostöövõrkude ja projektide vahel.
- Jätkuv digiteerimistööde killustatuse ja dubleerimise vähendamine ning sünergia suurendamine.
- Sobivate mudelite, rahastuse ja poliitikapõhiste lähenemiste hindamine ja leidmine pikaajalise digitaalse säilitamise lahenduste ja arenduste jaoks.
- Kultuurilise ja keelelise mitmekesisuse toetamine digitaalse sisu loomise kaudu.
- Euroopa kultuuripärandile *on-line* juurdepääsu parandamine.

Euroopa Liidu infopoliitilise raamistiku *i2010* üheks osaks on Euroopa digitaalraamatukogu rajamine (*Digital Libraries Initiative*), mis on suunatud euroopa kultuuripärandi digitaalsena kättesaadavaks tegemisele rahvusvaheliselt.

Euroopa Liidu arendustes osaleda soovivad mäluasutused peavad aktiivselt ja igapäevaselt tegelema digitaalse sisu loomise, kirjeldamise, säilitamise ja kasutamisega – mäluasutuste töökorraldus peab sisaldama digitaalset komponenti ja kasutajatele pakutakse digitaalset materjali.

2.1. Digitaalne kultuuripärand – uute e-teenuste algmaterjal

Kultuuripärandi digiteerimiseks on erinevaid põhjuseid, kuid selle tulemi omadused pakuvad uusi võimalusi kultuuriväärtustest osasaamiseks — kultuuripärandi digiteerimine on oluline esimene samm teadmispõhise ühiskonna arendamisel. Kultuuripärandi digitaalsena säilitamine võimaldab kõigil ühiskonnaliikmetel seda paremini kasutada, lisab uusi võimalusi elukestva õppe korraldamiseks, tutvustab riiki ja tema kultuuri üle maailma.

Mäluasutuste pakutavaid digitaalseid teenuseid juurdepääsuks digitaalsele kultuuripärandile jaotatakse nelja tasemesse. Enamus Eesti mäluasutusi on praeguseks astunud esimese sammu ning on kasutajatele kättesaadavaks teinud elektroonilisi katalooge, samuti andmebaase informatsiooniga oma kogude kohta (nt AIS Rahvusarhiivis, ESTER raamatukogudes jt). Järgmise taseme teenuseid – sidusrežiimis juurdepääs digiteeritud materjalidele – on seni vähe arendatud (nt SAAGA Ajalooarhiivis, Digiteeritud Eesti Ajalehed Rahvusraamatukogus jt). Digiteeritud kultuuripärandi kontrollitud levitamiseks erinevatele kasutajarühmadele on olemas mitmeid kanaleid, s.h avalik juurdepääs interneti kaudu, andmekandjatel levitamine ja kasutamine otse mäluasutustes. Tänapäeval on kasutajate vajadused ja ootused seotud eelkõige kultuuriväärtuste kasutamisega üle interneti, mis aga on mäluasutuste jaoks seotud intellektuaalomandi õiguste tagamise ja kaitse probleemide lahendamisega.

Kolmanda taseme teenuseid, ehk digitaalse kultuuripärandi rikastamine kontekstiga, s.o mäluasutuste ekspertteadmise lisamine digitaalsele objektile. Kõrgeim lisaväärtuse tase on interaktiivsete teenuste pakkumine ja kasutaja jaoks personaliseeritavad keskkonnad, nt õppetöö või analüütiliste uurimistööde jaoks. Ühtse võrgukeskkonna loomine kultuuripärandi kasutamiseks erinevate kasutajarühmade jaoks eeldab koordineeritud tööd mäluasutuste ja eri valdkondade vaheliste kokkulepete saavutamiseks, mis võimaldaksid kasutajatele ühiste teenuste pakkumist.

Haridus- ja teadussektor on traditsiooniliselt olnud mäluasutuste jaoks üks põhilisi sihtrühmi. Elektrooniliste töövahendite ja e-õppe meetodite arenemisega on kasvanud nende sihtrühmade ootused ja mäluasutused peavad samuti arenema, et vastata oma kasutajate uutele vajadustele. Mäluasutused toimivad teadmispõhise ühiskonna ühe alustalana üksnes olles arenemisvõimelised.

⁵ <http://www.minervaeurope.org>

Majandusteadlased on seisukohal, et kõrgema haridustasemega elanikud suudavad teenida rohkem tulu ning tagada seeläbi kõrgema ühiskonna elatustaseme. Nagu enamikus Euroopa riikides on ka Eestis probleemiks rahvastiku vananemine ning ühe ülalpeetava elaniku kohta üha vähem makse maksvaid töötajaid. Taoline tendents viib tulevikus SKP languseni ning paratamatult tekib elatustaseme säilitamise probleem. Selle vältimiseks tuleb majanduse toimimine muuta efektiivsemaks ning pikas perspektiivis on üheks võtmeküsimuseks investeerimine haridusse.⁶ Mäluasutused ja kultuuripärandi digiteerimine, säilitamine ja kasutamine mängivad olulist rolli elukestva õppe ja teadmistepõhise ühiskonna arendamisel.

Euroopa Liidu *eContentPlus* programmi raames rahastatakse 2006-2008 jooksul mitmeid digiteeritud kultuuripärandi elektrooniliselt kättesaadavaks tegemise projekte. Selleks, et Eesti mäluasutused saaksid osaleda partneritena taolistes Euroopa tasandi projektides ning anda oma panus nt Euroopa digitaalse raamatukogu arendamisse, tuleb oluliselt tõsta kultuuriväärtuste digiteerimise tempot Eestis ja asuda looma vahendeid digitaalse kultuuripärandi kasutamiseks, rakendades selleks Euroopa tasandil kokku lepitud standardeid ja lahendusi.

Digitaalne kultuuripärand ei paku aga mitte ainult uusi e-teenuseid mäluasutuste jaoks, vaid loob võimalusi uute teenuste arendamiseks, mis kasutavad digitaalset kultuuripärandit digitaalse sisuna. Taoliste teenuste, nt multimeedia, geoinfo, digitaalse video jmt kasutamisel on mäluasutustel võimalik teha koostööd eraettevõtetega erinevates sektorites. Näiteks turismi ja digitaalse televisiooni vallas on senised algatused Eestis olnud edukad (nt. projekt Radar Kirjandusmuuseumi juures, ITV ETV ja Elioni koostöös jt).

Avaliku ja erasektori koostöö digitaalse sisu kättesaadavaks tegemisel ja eraettevõtete sponsorlus kulutuväärtuste digiteerimiseks on head võimalused digiteerimise kulude jaotamiseks huvitatud osapoolte vahel. Avaliku ja erasektori koostöö võib olla korraldatud erinevates vormides, alates digiteerimisprojekti rahastamisest kuni partnerluseni, kus eraettevõtte kasutab loodud digitaalset sisu oma teenustes.

2.2. Kultuuripärandi digiteerimise majanduslik mõõde

Hiljuti läbi viidud uurimus⁷ näitas, et tänu infotehnoloogia kasutamisele ja infomaterjalide digiteerimisele on teabe kvaliteet ja kättesaadavus avaliku sektori asutustes oluliselt paranenud. Digiteerimine võimaldab vähendada teenuse osutamiseks kuluvat aega, info kiire jagamine ja vahetamine erinevate asutuste vahel muudab teabe kasutamise lihtsaks. Elektroonilisi teenuseid pakuvad asutused saavutavad kokkuhoidu töötajate aja ja arvu pealt.

Praeguseks on suudetud digiteerida vaid väike osa kogu Euroopa mäluasutuste kogudest. Kõigis EL liikmesriikides tegeletakse digiteerimisega, kuid jõupingutused on killustatud ja edasiliikumine on olnud suhteliselt aeglane, kuna digiteerimine on töömahukas ja kulukas. See nõuab märkimisväärset alginvesteeringut, mis enamasti ületab teavet hoidvate asutuste võimalused. Digiteerimise jaoks tehnilise infrastruktuuri soetamine ja töötajate väljaõpetamine on siiski vaid osa kogu protsessist, mis hõlmab ka:

- materjali valimist digiteerimiseks;
- autori- ja teiste intellektuaalomandi õiguste väljaselgitamist;
- digiteerimist;
- kirjeldamist ja metaandmete loomist;
- kvaliteedi kontrolli;
- digiteeritud ainese kättesaadavaks tegemist kasutajatele;
- hoiustamist ja säilitamist.

Analüüsid näitavad, et tehniline digiteerimine moodustab vaid kolmandiku (32%) kõigist kuludest ja metaandmete loomine peaaegu teise kolmandiku (29%) kogukuludest. Tegelik digiteerimise maksumus ei ole aga väga selgelt mõõdetav kulu – eri riikide kogemused on üsna erinevad. Näiteks raamatu digiteerimisega seotud kulud on Uus Meremaal tehtud arvutuste kohaselt NZ\$ 0,48 (ca 0,27 €) lehekülje kohta; halltoon digitaalpildi loomise kulud on hinnatud vahemikku 0,26-1,00 €, täisteksti automaatse tuvastusega (OCR) teksti skaneerimise hinnaks saadi teisel 0,08 € jne.

Märkimisväärseid kulutusi nõuab ka digitaalse materjali säilitamine. Digitaalse säilitamise kulud jaotuvad esialgseks investeeringuks vajalikku infotehnoloogilisse baasi ja töövahenditesse ning pidevateks digitaalarhiivi haldamise kuludeks. Täpsem kalkulatsioon digitaalarhiivi kogumaksumuse kohta sõltub säilitatava ainese

⁶ vt. "Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava 2005–2007 Lissaboni strateegia rakendamiseks" (2005)

⁷ CapGemini, "Does e-government pay off?" (2004), lk. 10

omadustest ning asutuste ja kasutajate vajadustest. Nende vajaduste väljaselgitamisega on mõned mäluasutused juba algust teinud, samuti on teistes riikides vastavaid kalkulatsioone juba koostatud.⁸

Digiteerimisel loodav kasutuskooopia annab mäluasutustele võimaluse vähendada õrnade ja füüsilist käitlemist halvasti taluvate esemete kasutamist. Sellest tekkivat kokkuhoidu ennistamise kulude arvelt ei ole lihtne üheselt kvantifitseerida ning sellele lisandub kultuuripärandi säilumise ees pikendamise aspekt. Kultuurivarade digiteerimine ja digitaalsena säilitamine ei asenda aga esemete hoidmist ja säilitamist.

2.3. Vajadus valdkonna arengukava järele

Kultuuripärandi digiteerimine ja digitaalsena säilitamise vajadused on jõudnud arengujärku, kus selle valdkonna koordineerimine ja toetamine tuleb viia Kultuuriministeeriumi ametkondlikult tasandilt riiklikule tasandile, et tagada alustatud projektide jätkusuutlikkus ja tegelik kasu lõppkasutajate jaoks.

Euroopa Liit on üha jõulisemalt arendamas digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsuvõimalusi ja toetab selle kasutamist. Eesti huvide ja initsiatiivide esindamiseks tuleb luua toimiv kohalik koordinatsioonivõrgustik, mis informeeriks Eesti asutusi ja viiks Eesti mäluasutuste ideed ja vajadused Euroopa tasandile.

Erinevate digiteerimisprojektide läbiviimiseks on juba tehtud investeeringuid, mille jätkusuutlikkus tuleb tagada digitaalse säilitamise võimalustega ja digitaalse ainese kasutamise võimalustega. Ühine arhiiv ja ühtne kultuuriportaal digitaalsele materjalile juurdepääsuks on mäluasutuste jaoks motiiv ühiselt neid probleeme lahendada.

Mäluasutuste töökeskkond on samuti üha enam elektrooniline: Rahvusarhiiv on avalikkusele avanud elektroonilise kataloogisüsteemi AIS ja arendab seda edasi arhiivi tööd toetava infosüsteemina, muuseumides võetakse kasutusele elektrooniline infosüsteem MuIS'i, mis muutub muuseumitöötaja põhiliseks töökeskkonnaks. Mälu- ja teadusasutustes loodavad digitaalkogud ja kataloogid peavad olema ühilduvad, kasutama ühilduvaid kirjelduse standardeid ja olema kättesaadavad ühesuguste põhimõtete alusel. Selle saavutamine nõuab olulist koordineerimist ja koostööd nii asutuste vahel Eestis kui ka rahvusvaheliselt.

Konkreetsed probleemid, millega käesolev arengukava peab tegelema on:

- koordinatsiooni ja koordinatsioonivõrgustiku arendamine;
- investeeringute dubleerimise vähendamine;
- tsentraalne investeerimine valdkondadesse, kus üks asutus või ministeerium ei suuda saavutada vajalikku muutust või arendust ning vaja on ühist kokkulepet ja ühistegevust;
- ühtsete kriteeriumide ja kvaliteedinõuete kehtestamine digitaalse sisu loomise jaoks;
- digitaalse sisu loomise jaoks täiendavate rahaliste vahendite leidmine ja leidmisele kaasa aitamine;
- digitaalse kultuuripärandi pikaajalise hoidmise ja säilitamise jaoks ühtse lahenduse loomine;
- digitaalse sisu kasutamise jaoks ühtsete reeglite kehtestamine ja vahendite väljatöötamine;
- suurem lõimimine EL arengutega.

Võimalusi arengukava raames neid probleeme lahendada tuleb hinnata heaks, kuna:

- mäluasutused on aktiivsed ja huvitatud digitaalse kultuuripärandiga tegelemisest;
- alus koordinatsioonivõrgustiku loomiseks on pandud;
- osalemine MinervaPlus projektis, rahvusvahelised konverentsid ja osalemine EL 6. raamprogrammi rahastusvoorudes on loonud hea aluse rahvusvahelise koostöö arendamiseks;
- arendused Euroopa Liidus ja paljudes teistes riikides on toimumas Eestiga samas suunas, mis võimaldab juba olemasoleva kogemuse kasutamist.

⁸ <http://www.erpanet.org/guidance/docs/ERPANETCostingTool.pdf>; Hollandi Rahvusarhiivi "Digital TestBed" projekt; jt.

3. ARENGUKAVA SEOS TEISTE VALDKONDADE ARENGUKA VADEGA

Arengukava, mis on "Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riikliku strateegia 2004-2007" jätkuks ja edasiarenduseks, on tihedalt seotud eri valdkondade arengukavade ja riiklike strateegiatega nii IT kui kultuuri valdkonnas. Arengukava ülesanne on koondada erinevates valdkondades planeeritud arendused ühtsesse koordineeritud raamistikku ning tekitada sünergia ja kokkuvõtteid koordineeritud tegutsemisest.

2005. aasta aprillis valmis Rahvusarhiiv "Digitaalarhiivinduse strateegia 2005-2010", mis selgitab Rahvusarhiivi seisukohti ja põhimõtteid digitaaldokumentide loomise, kirjeldamise, hindamise, arhiveerimise, säilitamise ja kasutamise võimaluste kohta. Strateegia esitab tegevussuunad, mille alusel Rahvusarhiiv asub looma digitaalarhiivi süsteemi, koostöös Riigikantselei, arhiivimoodustajate, mäluasutuste, IT partnerite ning arhiivikasutajatega. Strateegia kohaselt hõlmab Rahvusarhiivi digitaalarhiiv dokumentaalse kultuuripärandi digiteerimisel loodud koopiaid, mille eesmärgiks on arhivaalidele juurdepääsu avardamine, kuid mitte senise originaali alleshoidmise säilitamisstrateegia muutmine.

Eesti Rahvusraamatukogu "E-raamatukogu arengukava 2007-2012" eesmärgiks on luua kasutajasõbralik keskkond informatsiooni kasutamiseks arvutivõrgu vahendusel. Arengukava näeb ette tegevust digiteerimisalase kompetentsikeskuse ja koostöö arendamist raamatukogude, muuseumide ja arhiividega rahvustevakute digiteerimiseks ja arhiveerimiseks ning aktiivse osalemise Euroopa Liidu koostööprojektides e-ContentPlus ja e-Ten.

Muuseumide arengukava koosneb kahest osast: "21. sajandi Eesti muuseumid. Arengu põhisuunad 2006-2015" ja selle lisast "Rakendusplaan 2006-2010",⁹ millega nähakse ette ühte veebipõhise infosüsteemi väljaarendamine. Arengukavas nähakse, et traditsioonilise esemete säilitamise kõrval toimub ka kultuurivarade digitaalne säilitamine. Digitaalsete kasutuskopiate pikaajalist säilitamist silmas pidades digiteerivad museaale peamiselt valdkonna kompetentsikeskused.

"Eesti Televisiooni ja Eesti Raadio ühises arengukavas aastateks 2006–2008" on nii televisiooni kui raadio arhiivi salvestiste digiteerimine ja restaureerimine olulisel kohal. Kavas on ühtlustada heliarhiivi metaandmete koosseis ning siduda kirjelduse andmebaas teiste avalik-õiguslike andmekogudega. Kavas on võetud arhiivides olevate filmi-, video-, foto- ja helidokumentide digiteerimiseks ning uute digitaalsete dokumentide arhiveerimiseks vajaliku tehnoloogia soetamine. Planeeritav üleminek digitaalsele tootmisele ja väljastusele tõstab vajadust digitaalse säilitamise lahenduse järele. Arhiivides olevate filmi-, video-, heli- ja fotodokumentide kirjelduse korrastamine, osaline restaureerimine ja digiteerimine on aja- ja ressursimahukas, kuid parandab oluliselt televisiooni ja raadio arhiiviainese kättesaadavust, vähendab vanade arhiivimaterjalide kasutuskõlmatuks muutumise ohtu ning võimaldab anda arhiivides leiduvad kultuuriväärtused avalikku käibesse.

"Eesti Teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002–2006" kohaselt on äärmiselt oluline infotehnoloogia panus kultuuripärandi säilitamisel ja uurimisel. Infoühiskonna tehnoloogiad võimaldavad kvalitatiivselt uudsete lähenemiste kasutuselevõttu hariduses, uute teadmiste loomisel ja levitamisel teadusest majandusse.¹⁰

Kultuuripärandi digiteerimise ja digitaalsena säilitamine on eraldi teemana käsitletud "Infopoliitika põhialustes aastateks 2004-2006",¹¹ milles nähakse ette Kultuuriministeeriumi juhtimisel riikliku programmi ettevalmistamine rahvusliku mäluvaramu digitaalseks ja pikaajaliseks talletamiseks ning avalikkusele tutvustamiseks, samuti selle integreerimiseks haridusasutuste e-õpikeskkonnaga. "Infopoliitika 2006. aasta tegevuskavas"¹² on teema "Digitaalne kultuuripärand" raames ette nähtud kaardistada hävimisohus olev kultuuripärand ja võtta kasutusele meetmed selle säilitamiseks. Samuti on kavas tõhustada kultuurimälestiste kaitsemeetmeid IT-lahenduste abil ning täiendada kultuuripoliitiliste otsuste tegemiseks vajalikke infobaase. Eraldi alamprojektidena on tegevuskavas välja toodud muuseumide infosüsteemi (MuIS) juurutamine, Eesti rahvusraamatukogude ühtse infosüsteemi täiendamine, digitaalarhiivi süsteemi projekteerimine ja tehnilised ettevalmistused kultuuriväärtuste digiteerimise ulatuslikumaks käivitamiseks ning kultuurimälestiste registri tarkvara täiendamine.

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamine on olulisel kohal kavandatavas dokumendis "Infoühiskonna arengukava 2010".¹³ Isikukeskse ja kaasava ühiskonna arendamise raames on eesmärgiks seadud, et iga ühiskonnaliige oleks teadlik infoühiskonna võimalustest, tal on oskused ja võimalused kasutada ja luua digitaalset teavet ning osaleda aktiivselt avalikus elus nii riiklikul, regionaalsel kui kohalikul tasandil. Ühiskonnaliikmete osalusvõimaluste

⁹ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x790x1270>

¹⁰ <http://www.hm.ee/uus/hm/client/download.php?id=1954>

¹¹ <http://www.riso.ee/et/files/upload/Infopoliitika2.pdf>

¹² http://www.riso.ee/et/files/TG06_05.pdf

¹³ http://www.riso.ee/et/files/IYA_versiooon_23-03-06_red.rtf

suurendamisel saavad mäluasutused oma rikkalike kollektioonidega kaasa aidata, tehes need kättesaadavaks digitaalsena. Konkreetsete sammudena on arengukavas ette nähtud: kultuuripärandi digiteerimine, selle digitaalne säilitamine ning selle inimestele kättesaadavaks tegemine interneti vahendusel; samuti digitaalse kultuuripärandi integreerimine eÕppe keskkonnaga.

"Elukestva õppe strateegia 2005-2008"¹⁴ kohaselt pakuvad tasemeõppeasutused mitmekesiseid õppimisvõimalusi, s.h e-õpe ning kõigile täiskasvanutele, sealhulgas erivajadustega inimestele, on loodud elukestva õppe võimalused vastavalt võimekusele ja vajadustele. Samuti näeb "Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava 2005–2007" ette riiklike initsiatiivide jätkamise IT alaste teadmiste ja oskuste parendamiseks ning vastava infrastruktuuri ja õppekeskkonna väljaarendamiseks rõhuasetuse liikumisega baasoskustelt IT kasutamisele õppeprotsessis, et toetada inimeste toimetulekut teadmistepõhises ühiskonnas ning haridussüsteemi konkurentsivõimet.

Euroopa Liidu infopoliitiline raamistik *i2010 - Euroopa infoühiskond majanduskasvu ja tööhõive eest* programmi üheks meemeks on Euroopa digitaalraamatukogu arendamine.¹⁵ Digitaalraamatukogu algatuse eesmärk on muuta Euroopa teabeallikad huvitavamaks ning siduskeskkonnas lihtsamini kasutatavaks. Digitaalne raamatukogu on koondnimetus, mille all mõistetakse digitaalse infosisu organiseeritud kogu, mis on avalikkusele kättesaadav. See võib koosneda digiteeritud ainesest, nii raamatukogude kui arhiivide ja teiste mäluasutuste kogudest; samuti võib see sisaldada digitaalsel kujul loodud teavet. Kolm suunda, millele Euroopa digitaalraamatukogu arendamine keskendub on:

- sidusjuurdepääs, mis on eeltingimuseks kodanike, teadlaste ja ettevõtete jaoks teabest saadava kasu suurendamisele;
- analoogkujul kogude digiteerimine nende laiemaks kasutamiseks infoühiskonnas;
- säilitamine ja hoid, et tagada tulevastele põlvetele juurdepääs digitaalsetele materjalidele ning ennetada väärtusliku materjali hävimist.

Euroopa Liidu eduka *eContent* programmi (2001-2005) jätkuprogramm *eContentPlus*¹⁶ keskendub järgmise nelja aasta jooksul digitaalse kultuuripärandi kättesaadavuse parandamisele ja paremale kasutamisele mitmekeelses keskkonnas. Programmi kaudu toetatakse mitmekeelse digitaalse sisu loomist ja juurdepääsu loomist sellele uudsete, siduskeskkonna teenuste abil, eriti kolmes valdkonnas:

- geoinfo ja geograafiline teabesisu;
- hariduse ja õppe jaoks kasutatav teabesisu;
- kultuuripärandi ja teadusuuringute teabesisu.

Samuti toetatakse selle programmi kaudu EL tasandil arhiivide, raamatukogude ja muuseumide kogude digitaalsena kättesaadavaks tegemist ja säilitamist. *eContentPlus* raames ei rahastata digitaalse sisu loomist ja üldjuhul ka mitte digiteerimist, mis on jäetud iga liikmesriigi enda ülesandeks.

4. ARENGUKAVA KOOSTAMISEL OSALENUD MINISTEERIUMID NING KAASATUD ASUTUSED

Valdkonna arengukava on koostatud Kultuuriministeeriumi algatusel ja üldjuhtimisel, koostöös Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Televisiooni, Eesti Raadio, Ennistuskojaga "Kanut", Eesti Ajalooarhiivi ja Eesti Rahva Muuseumiga. Lisaks olid kaasatud (osalesid aruteludel ja/või esitasid kirjaliku arvamuse) Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Riigikantselei. Arengukava koostamisel osales eksperdina Raivo Ruusalepp.

5. AJALOOLINE TAUST JA HETKEOLUKORRA ANALÜÜS

Eesti on liitunud nii rahvusvahelise kultuuriväärtuste kaitse konventsiooniga kui ka Euroopa kultuurikonventsiooniga, millest lähtudes on Eesti riigi kultuuripoliitika põhialuste hulgas järgmised sätted:¹⁷

"kultuuri riiklikul rahastamisel on prioriteetseks tegevuse sisu, innovaatus ja rahvuskuultuuriline tähendus, mitte aga tegija kuuluvus ühe või teise omandivormiga seotud kultuuriinstitutsiooni alla";
"rahvusvahelises kultuurialases suhtlemises on aluseks riikidevahelised koostöökokkulepped ning Eesti osalemine Euroopa Liidu programmides, mille reaalsus peab olema tagatud eelarvelise finantseerimisega".

¹⁴ <http://www.hm.ee/uus/hm/client/download.php?id=1943>

¹⁵ http://europa.eu.int/information_society/activities/digital_libraries/index_en.htm

¹⁶ http://europa.eu.int/information_society/activities/econtentplus/index_en.htm

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=76129>

Selles taustsüsteemis on toimunud kultuuripärandi digitaalse säilitamise arendamine viimase nelja aasta jooksul. Raamatukogude, muuseumide ja arhiivide kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu¹⁸ (edaspidi *kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu*) viis 2002. aasta sügisel läbi küsitluse, mis näitas, et Eesti arhiivid, muuseumid ja raamatukogud on aktiivselt alustanud digiteerimistöid, kuid puudusid hädavajalik tööde koordineerimine ja jätkusuutlik finantseerimine. Puudulikult oli korraldatud või leitud hädapärased *ad hoc*-lahendused digiteeritud kultuuripärandi kirjeldamiseks, säilitamiseks ja kasutamiseks; peaaegu täielikult puudus asutustevaheline infovahetus ja koostöö.

Kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu poolt kultuuriministrile saadetud kirja tulemusena 2002. aasta oktoobris, toimus kaks nõupidamist, kus teadvustati vajadus luua kultuuriväärtuste digiteerimise riiklik strateegia. 2003. aasta jaanuaris moodustati kultuuriministri käskkirjaga töörühm Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise strateegia koostamiseks. Töörühm esitas sama aasta novembris oma töö tulemuse "Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia 2004-2007" koos kahe lisaga, mis kinnitati Kultuuriministri 13. veebruari 2004. a käskkirjaga nr 31.

Strateegia tegevuskava kohaselt moodustati 2004. aasta juunikuus kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu¹⁹, mille ülesanne on juhtida Eesti kultuuripärandi digiteerimistöid ning kavandada digitaalse kultuuripärandi haldamise, kasutamise ja säilitamisega seotud tegevusi. Nõukogu on Kultuuriministeeriumi juures tegutsev nõuandev organ, mis rakendab kultuuripärandi digitaalse säilitamise riikliku strateegia põhimõtteid, on pannud aluse asutuste infovõrgustiku loomisele digitaalse kultuuripärandi valdkonnas ja arendab kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklikku strateegiat.

Eesti Kultuuriministeerium liitus 2003. a detsembris MINERVAPlus projekti kaudu rahvusvahelise digiteerimisalase koostöövõrgustikuga MINERVA. Lisaks Kultuuriministeeriumile on erinevad mäluasutused osalenud MINERVAPlus töörühmades: *Identification of user needs, content and quality framework for common access points, Identification of good practices and competence centres, Digital memory preservation workgroup*. Projekti raames loodi eestikeelne Minerva veebileht, mille kaudu vahendatakse digiteerimisalast infot ja kust on kättesaadavad kolm eestindatud Minerva digiteerimise hea praktika käsiraamatut.²⁰

Koostööprojekt "Eesti Film 100" raames on alustatud sihipäraselt eesti filmipärandi restaureerimis- ja digiteerimistöid. Aastateks 2005-2012 on planeeritud taastada ja digiteerida nii anima- ,dokumentaal- kui mängufilmide paremiku (mängufilm "Kevade" on selle projekti raames taastatud), valikuprioriteetid digiteerimiseks on välja töötatud. Planeeritud on ühtlustada kirjeldamist ja alustada filmograafia koostamist.

Olulistest kultuuriväärtustest tehtud digitaalkoopiate arv muuseumides, arhiivides, raamatukogudes ja meediaasutustes (televisioon, raadio) on praegu ca 12 TB, moodustades kogudest siiski juba tähelepanuväärse osa (ca 3 500 000 digitaalset objekti).

Käesoleva ajani puudub mäluasutustes nõuetekohane digitaalse säilitamise infrastruktuur ja seega ei ole digitaalsete kogude pikaajaline kvaliteetne ja kasutatavana säilimine tagatud.

Alljärgnevalt antakse ülevaade digiteerimise hetkeolukorrast mõnedes suuremates mäluasutustes ja teistes institutsioonides.

Rahvusraamatukogu

Alates 2002. aastast toimub Rahvusraamatukogus mikrofilmide digiteerimine. Loodud on infotehnoloogiline keskkond teavikute skaneerimiseks, spetsialiseeritud tarkvara skaneeritud piltide salvestamiseks, konverteerimiseks ning kirjeldamiseks. Selle baasil toimub Rahvusraamatukogus vanade ajalehtede regulaarne digiteerimine ning lugejatele on loodud juurdepääs digiteeritud ajalehtede veebipõhise andmebaasi DEA vahendusel (dea.nlib.ee). Koostöös Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukoguga ja Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukoguga on andmebaasi sisestatud ~ 752 000 pildifaili 127 eri nimega ajalehest.

Alates 2001. aastast tegeldakse Rahvusraamatukogu kollektsiooni väärtuslike objektide skaneerimisega. Digiteeritud kollektsioonid avaldatakse kodulehel digikogude ja e-näituste näol (vanad kaardid, raamatuillustratsioonid, graafikalehed jne).

¹⁸ Asutatud kultuuriministri 23.12.1999. a käskkirjaga nr 203 ning muudetud kultuuriministri 21.05.2002. a käskkirjaga nr 106.

¹⁹ Asutatud kultuuriministri 17.06.2004. a käskkirjaga nr 120 ning muudetud kultuuriministri 07.11.2005 käskkirjaga nr 219 ja 11.01.2006. a käskkirjaga nr 11.

²⁰ <http://www.kul.ee/index.php?path=0x877>

Vastavalt Rahvusraamatukogu põhikirjale ja 2005. aastal vastu võetud sündeksemplari seaduse muudatusele, käivitati Rahvusraamatukogus Eesti võrguväljaannete arhiveerimise projekt ERIK@. Toimub regulaarne võrguväljaannete valikuline kogumine, kirjeldamine ja arhiveerimiskeskonna loomine.

Alates 2004. aastast osaleb Rahvusraamatukogu Euroopa Liidu e-Content projektis ReUSE, mille eesmärgiks on luua Eesti rahvuslik pikaajalise säilitamise nõuetele vastav digiarhiiv (repositoorium), kus saab arhiveerida ning veebi kaudu kättesaadavaks teha avaldamiseks ettevalmistatud avalike publikatsioonide elektroonseid koopiaid. On valminud digitaalse arhiivi DIGAR haldamise esimene versioon ja lepingute haldamise süsteem väljaandjatega. Alustati dokumentide sisestamist, arhiveeritud on 1316 objekti (kokku 8134 faili).

2005. aastal alustas Rahvusraamatukogu koos Euroopa Liidu 10 uue liikmesriigi rahvusraamatukoguga tööd projektiga TEL-ME-MOR. Eesmärgiks on pakkuda ühist juurdepääsu juhtivate Euroopa rahvusraamatukogude inforessurssidele ja muudele raamatukoguteenustele infoportaali TEL (The European Library) vahendusel. Välja arendatakse mitmekeelsed kasutajaliidesed, et võimaldada uute liikmesriikide kasutajatel pöörduda üle-euroopaliste kõrge kvaliteediliste inforessursside kogu poole oma riigi keeles.

Rahvusarhiiv

Rahvusarhiiv vastutab seaduse kohaselt digitaalsete arhivaalide ja andmekogude pikaajalise säilitamise eest, kuid seni on neid Rahvusarhiivile üle antud minimaalselt.

Rahvusarhiiv on käivitanud projekti SAAGA Ajalooarhiivis säilitatavate perekonnaloos allikate mikrofilmide digiteerimiseks ja digitaalsele kasutusfondile juurdepääsu loomiseks Internetis.²¹ Päevas skaneeritakse ca 4 000 mikrofilmi kaadrit, kogu projekti mahuks hinnatakse 3 miljonit lehekülge skaneeritud teksti, mis peaks kasutajatele kättesaadavaks saama aastal 2008. Praeguseks on skaneeritud ca 750 000 kaadrit ja projekti kogumaksumus on hinnanguliselt ca 3 miljonit krooni (pool sellest kulub riistvarale, pool skaneerimistöö läbiviimiseks).

Mikrofilmide kõrval digiteeritakse 2004. aastast Rahvusarhiivis ka käsikirjalisi materjale (köiteid, üksiklehti); kaarte, plaane ja joonistusi; fotosid ja slaidid. Digiteeritud materjali hinnanguline kogumaht oli 2005. aasta lõpul ca 1,1 TB.

Filmiarhiiv on seni digiteerinud oma helikogust ca 8%, fotokogust ca 2% ja mõned üksikud katsesused filmi- ja videokogudest, kokku oli Filmiarhiivi digiteeritud kogu maht 2005. aasta 320 GB, 2006. aasta jooksul peaks see maht ületama 0,5 TB.

Eesti Raadio

Eesti Raadio on helidokumente digiteerinud aastast 1995. Heliarhiivi analoogsalvestiste digiteerimine ja restaureerimine toimub mahus ca 1500 tundi aastas ja praeguseks moodustab digiteeritud heliarhiiv 34 173 ühikut ehk 3,5 TB. Digiteerimise aluseks on Eesti Raadio heliarhiiv võtnud kaks põhiprintsiipi: saatematerjalidele ligipääs (re-use) ja unikaalsus. On alustanud redigiteerimisega s.t. 10 aastat vanade digitaalkassetide (DAT) ümbersalvestamisega ja selle töö maht suureneb aastast aastasse.

Eesti Televisioon

Eesti Televisioonis alustati digiteerimistöödega 2004. aastal ja praegu digiteeritakse fonodokumente (stuudiolindid) ja fotodokumente (paberfotod, negatiivid, slaidid). 2005. aastal digiteeriti tellimustööna mängufilm "Siin me oleme" ja alustati mängufilmi "Pimedad aknad" digiteerimist ja helindamist.

Praeguseks on digiteeritud ning vastavate metaandmetega varustatud 1 200 säilikut (foto, negatiiv, slaid), kokku ca 400 gigabaiti. Fonodokumentidest on seni digiteeritud ca 150 säilikut (CD plaati), samuti säilitatakse veel digitaalsena sündinud fotodokumente. Kokku on praegune säilitatav maht ca 600GB; 2006. aasta lõpuks peaks digiteeritud materjali kogumaht olema 33TB, taolise kasvu toob kaasa mitme filmi digiteerimine.

²¹ <http://www.eha.ee/saaga>

Ennistuskoda "Kanut"

Ennistuskodas "Kanut" alustati digiteerimistöödega 2000. aastal. Praegu tegeldakse fotode, ajalehtede, käsikirjade, erilaadiliste 2D ja 3D objektide digiteerimisega vastavalt materjali iseloomule ja tellija vajadustele. Teostatakse erilaadilisi digitaalset mikro- ja makrovõtteid objekti struktuuri ja omaduste visuaalse uuringu eesmärgil. Koostöös Tartu Kunstimuseumi ja OÜ Artaxisega on loodud virtuaalnäituste tarkvara www.kanut.ee/vns ja esitlemise keskkond www.virtuaalmuseum.ee. 2005. aasta lõpuks oli digiteeritud materjali maht ca 200 GB.

Muuseumid

Peaaegu kõigis keskmuseumides on alustatud digiteerimistegevusega.

Väga heale tasemele on jõudnud Kirjandusmuuseum, kus on loodud eri kasutajarühmadele suunatud digitaalset infopakette (nt Kreutzwaldi sajand, ERNI, Noor-Eesti, BERTA jt) ning alustatud innovatiivsete tehniliste väljunditega interdistsiplinaarseid projekte (SERVITI, GIS-põhine kultuuriloo kaardikiht RADAR). Enim tööd on seni tehtud erinevate tekstilist infot sisaldavate korpustega, mis koondavad metaandmetega varustatud liigendatud tekstilist informatsiooni. Digiteeritud vanemad helisalvestused on talletatud CD-le ning töökoopiad on kasutatavad siseserveris, kuid materjali ei ole seni kirjeldatud metaandmetega. Alustatud on videomaterjalide digiteerimist. Suur osa digiteeritud käsikirjade/raamatute/maakaartide ja fotode pildiformaadis säilikuid ei ole arvutivõrgus kättesaadavad ning nende säilitamis-, esitlemis- ja päringüsteem vajab väljatöötamist (Eesti Kultuuriloolise Arhiivi andmebaasi ELLEN foto- ja kunstikogu liidesed on testimisjärgus). Koostöös Rahvusraamatukoguga osaletakse projektis DEA.

Eesti Kunstimuseumis digiteeritakse peamiselt oma kogudesse kuuluvaid kunstiteoseid (skulptuur, graafika, maal jne). Samas on kogunenud suures koguses EKM tegevusi kajastavat digimaterjale muuseumi arhiivi jaoks (näituste ülevaated, konverentsid, pedagoogilised üritused, visuaalid restaureerimis/konserveerimisprotsessi erinevatest tsüklitest, kunstnike eluloolised fotod jne). Digiteerimistöödega alustati Eesti Kunstimuseumis 1999. aastal.

Oma kogudesse kuuluvaid esemeid digiteerivad veel suuremal või vähemal määral Eesti Rahva Muuseum, Tartu Kunstimuseum, Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Eesti Spordimuuseum, Eesti Meremuuseum, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum ja Eesti Arhitektuurimuuseum. Käesolevaks ajaks on enamik suuremaid muuseumi tööle võtnud või võtmas eraldi spetsialisti, kelle põhitööks on digiteerimine. Muuseumide digiteerimistegevust nõustab Ennistuskoda "Kanut". 2005. aasta lõpuks oli muuseumides digiteeritud materjali maht kokku ca 5,5 TB.

Ülikoolide raamatukogud

Tartu Ülikooli, Tallinna Tehnikaülikooli ja Tallinna Ülikooli raamatukogud digiteerivad ja teevad kättesaadavaks oma fondides olevaid raamatuid, ajakirju, käsikirju, fotosid, joonised, mikrofilme ja videofilme. Igas raamatukogus on töötaja, kelle põhitööks on digiteerimistegevus.

MINERVAPlus projekt

Eesti Kultuuriministeerium liitus 2003. aasta detsembris rahvusvahelise digiteerimisalase koostöövõrgustikuga MINERVA osaledes perioodil 2003-2005 projektis MINERVA Plus (koostöövõrgustiku MINERVA laiendamine, uute riikide ühinemine võrgustikuga).

MINERVA eesmärk on luua Euroopa riikide ministeeriumide jt organisatsioonide koostöövõrk, mis võimaldab koostööpartneritel arutada kultuuri- ja teaduspärandi digiteerimisega seotud tegevusi, vahetada informatsiooni, teha koostööd digiteerimisalase informatsiooni levitamisel, luua ühine Euroopa platvorm ning töötada välja arendussoovitused ja juhised kultuuripärandi digiteerimise, metaandmete, pikaajalise säilitamise ja kättesaadavaks tegemise kohta.

MINERVA Plus projekti raames on muuhulgas tõlgitud eesti keelde "Heade tavade käsiraamat", "Kultuurialaste veebisaitide kvaliteedikäsiraamat", "Hea kultuuriveebi kvaliteedipõhimõtted" ning "Lundi põhimõtted"

MINERVAPlus koostöö jätkub nn "EL rahvuslike esindajate tööühma" (NRG) raames, kus Eesti osaleb järgmistes tööühmades: *Users and Content, Technologies, Sustainability, Digital Preservation, Monitoring Progress*. NRG töö aluseks on *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content*.

Kultuuripärandi digiteerimine ja kogumine on Eestis hoogsalt alanud, valikud ainese digiteerimiseks on tehtud üsna erinevatel alustel ja digiteerimisel rakendatakse üsna erinevaid kvaliteedinõudeid. Algust on tehtud digitaalse kultuuripärandi valdkonnas toimuva töö koordineerimisega, kuid selle mõju ei ole veel oluliselt tuntav.

6. ARENGUKAVA EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE MEETMED

Arengukava peaesmärk on tagada kultuuripärandi digiteerimise, digitaalsena säilitamise ja kasutamise valdkonna tõhus koordineerimine Eestis ning luua võimalus osaleda ühtsete Eesti seisukohtadega Euroopa Liidu arendustes.

Kultuuripärandi digiteerimise ja digitaalsena säilitamise koordineerimisel minnakse projektipõhiselt üle ühtsele, asutuseülese tasandi koordineerimisele, mis suurendab asutuste koostööd ning vähendab tööde ja kulude dubleerimist. Koordineeritult valdkonna arendamine aitab süvendada rahvusvahelise hea praktika ja tööprintsiipide rakendamist ning olemasoleva hea praktika viimise iga asutuseni, mis digitaalset kultuuripärandit luua, säilitada ja kasutada anda soovib.

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamise jaoks analüüsitakse vajadusi digitaalse säilitamise järele mäluasutustes ja kultuuripärandit loovates asutustes ning asutakse määratlema ja looma ühtset pikaajalise säilitamise digitaalse hoidla lahendust. Ühtne digitaalse säilitamise võimalus on oluliseks motivaatoriks kultuuripärandi digiteerimiseks ja loomiseks ning hoiab oluliselt kokku kulusid, võrreldes pikaajalise digitaalse säilitamise infrastruktuuri väljaarendamisega igas asutuses ja/või valdkonnas eraldi.

Digitaalse kultuuripärandi laiemaks kasutamiseks luuakse uusi juurdepääsu- ja kasutusvõimalusi, eelkõige riikliku kultuuriportaali ettevalmistamise kaudu. Viiakse läbi kasutajate ja nende vajaduste uuring kultuuripärandi kasutamisel, mille analüüsi põhjal töötakse välja uusi mudeleid mäluasutustele paremate teenuste pakkumiseks. Keskendatakse uute e-teenuste väljaarendamisele, mis kasutavad paremini ära mäluasutustes hoiul olevat digitaalset sisu, pidades silmas eelkõige haridus-, teadus- ja turismisektorit.

Arengukava oluliseks suunaks on osalemine rahvusvahelises koostöös Euroopa ja laiemal tasandil. Sellega tagatakse arendusprojektide rahvusvaheline ühilduvus ja jätkuv Eesti lõimumine Euroopa ühise kultuuriruumiga ning Eesti panus Euroopa kultuuripärandi kasutamise arendamisse.

6.1. Arengukava strateegilised eesmärgid

Eesmärk 1: Toimib koordineeritud ühistegevus digitaalse kultuuripärandi loomisel, säilitamisel ja kasutamisel

Indikaatorid:

- on loodud ametkondadevaheline koordinatsioonivõrk
- mäluasutuste vahel toimib kooskõlastatud tööjaotus digiteerimisel
- digiteerimisel kasutatakse standardeid ja kvaliteedinõudeid

Eesmärk 2: Toimub digitaalse kultuuripärandi järjepidev säilitamine

Indikaatorid:

- on viidud läbi vajalikud uuringud ja loodud digitaalarhiivi projektdokumentatsioon
- on välja töötatud ja heaks kiidetud digitaalarhiivi loomise ning edasise haldamise finantseerimise skeem ja toimimise mudel
- digitaalarhiiv on käivitunud

Eesmärk 3: Elanikkonnal on paremad võimalused juurdepääsuks digitaalsele kultuuripärandile

Indikaatorid:

- on loodud mitmekesised ja hõlpsad juurdepääsuvõimalused digitaalsele kultuuripärandile
- digitaalsele kultuuripärandile on juurdepääs tagatud läbi ühtse kultuuripärandi portaali

Eesmärk 4: Eesti on lõimunud Euroopa kultuuripärandi säilitamisse

Indikaatorid:

- kasutatakse aktiivselt erinevaid Euroopa institutsioonide poolt pakutavaid rahastamisvõimalusi
- Eesti osaleb Euroopa Digitaalse Raamatukogu projektis
- Eesti kogemusi ja saavutusi tutvustatakse publikatsioonide, konverentside ja seminaride kaudu

6.2. Strateegiliste eesmärkide saavutamiseks planeeritud meetmed

Meede 1: Valdkonna koordineerimisvõrgustiku tugevdamine

"Kultuuripärandi digitaalse säilitamise strateegia 2004-2007" alusel loodud kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu ja neli valdkondlikku kompetentsikeskust on esimeseks sammuks digitaalse kultuuripärandi valdkonna koordineeritud arendamisel. Et tagada digiteerimisprojektide rahastamine ja jätkusuutlikkus, et teha kooskõlastatud ja ühiselt mõttekaid investeeringuid valdkonna arendamisse, et vältida tööde ja kulutuste dubleerimist, koordineeritakse ja juhitakse arengukava täitmist kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu poolt. Seniselt, peamiselt projektipõhiselt tööde juhtimiselt minnakse üle asutuseülese tasandi koordineerimisele, mis võimaldab suuremat asutuste koostööd ja kokkuleppeid arendusprojektide läbiviimiseks ning ühtsete standardite rakendamiseks.

Tegevused

- Digitaalse kultuuripärandiga seotud tööde ja projektide koordineerimisvõrgustiku jaoks veebikeskkonna loomine ja haldamine
- Kultuuripärandi digiteerimisprojektide teostamise põhimõtete ja kvaliteedinõuete määratlemine ja rakendamine
- Kompetentsikeskuste arendamine ja nende baasil koolituse korraldamine
- Digiteerimistegevuseks vajalike vahendite eraldi väljatoomine asutuste eelarvetes
- Seminaride ja konverentside korraldamine

Meede 2: Rahvusvahelise hea praktika ja oskusteabe rakendamine digitaalse kultuuripärandi loomisel, säilitamisel ja kasutamisel

Mäluasutused üle maailma on aktiivsed nii kultuuripärandi digiteerimisel kui digitaalse kultuuripärandi kogumisel, kirjeldamisel, säilitamisel, aga ka selle kasutamiseks võimaluste loomisel. Loodud hea praktika ja saadud kogemused on rakendatavad Eestis – valdkondade kompetentsikeskused on hea praktika ja töövõtete vahendamiseks juba alustanud. Ühtsete kvaliteedinõuete, standardite ja tööprintsipiide rakendamine tagab loodava digitaalse sisu ühtlase kvaliteedi, ühilduva kirjelduse, säilitatavuse ja parema kasutatavuse nii Eestis kui rahvusvaheliselt.

Tegevused

- Osalemine EL MinervaEC projektis
- Osalemine EL Euroopa digitaalaramatukogu projektis
- Osalemine EL eContentPlus programmi projektides
- Osalemine EL kultuuripärandi digiteerimise ja säilitamise arendusprojektides
- Teiste riikide hea praktika vahendamine ja eestindamine juhendite ja käsiraamatute vormis
- Osalemine EVS TK 22 "Informatsioon ja dokumentatsioon" ja CEN TC 346 "Conservation of Cultural Property" töös
- Rahvusvaheliste standardite eestindamine ja jätkuv rakendamine
- Üldiste põhimõtete ja kriteeriumide väljatöötamine valiku tegemisel kultuuripärandi digiteerimiseks
- Rahvusvahelistel seminaridel ja konverentsidel osalemine, õppereiside korraldamine
- Seminaride ja konverentside korraldamine

Meede 3: Mäluasutuste ja kultuuripärandit loovate asutuste kultuuripärandi digitaalse säilitamise vajaduste ja võimaluste analüüs

Digitaalse kultuuripärandi loomise ja kasutamise vähese leviku põhjusena tuuakse tihti digitaalse säilitamise võimaluse puudumist, kulukust või keerulisust. Ühtse digitaalarhiivi lahenduse väljatöötamise jaoks analüüsitakse

esmalt mäluasutuste ja teiste kultuuripärandi loomise ja hoidmisega seotud asutuste ja organisatsioonide vajadusi, olemasolevaid lahendusi ning ootuseid pikaajalise digitaalse säilitamise hoidlale.

Tegevused

- Digitaalse kultuuripärandiga seotud asutuste ja organisatsioonide identifitseerimine ja kaardistamine
- Küsitluse läbiviimine digitaalse kultuuripärandiga seotud asutustes ja organisatsioonides
- Asutuste ja organisatsioonide vajaduste ja ootuste analüüs
- Olemasolevate lahenduste võimaluste analüüs
- Soovitused digitaalse pikaajalise säilitamise lahenduse väljatöötamiseks digitaalse kultuuripärandi säilitamiseks

Meede 4: Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla loomine

Kultuuripärandi digitaalsena säilitamise jaoks asutakse määratlema ja looma ühtset pikaajalise säilitamise digitaalarhiivi lahendust. Ühtne digitaalsena säilitamise lahendus hoiab oluliselt kokku kulused võrreldes pikaajalise digitaalse säilitamise infrastruktuuri väljaarendamisega igas asutuses ja/või valdkonnas eraldi.

Tegevused

- Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla toimimise mudeli väljatöötamine
- Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla funktsionaalsuste määratlemine
- Digitaalarhiivi organisatsioonilise struktuuri ja rahastamise skeemi kindlaksmääramine
- Kultuuripärandi digitaalarhiivi käivitamine

Meede 5: Mäluasutuste kasutajate vajaduste ja ootuste analüüs

Kultuuripärandile juurdepääs ja selle kasutamine on digitaalsel kujul erinev "traditsioonilistest" kultuuriväärtuste kasutamise viisidest. Digitaalsel kujul kultuuripärand on laialdasemalt juurdepääsetav, on kättesaadav ka väljaspool mäluasutusi, on käepärane erinevatele kasutajarühmadele ning pakub võimalusi uudsete teenuste arendamiseks. Mäluasutused peavad olema senisest aktiivsemad digitaalsete kogude loomisel ja kasutada andmisel, täielikumalt kasutama olemasolevaid tehnoloogilisi võimalusi, et digitaalne kultuuripärand jõuaks ühiskonna kõigi liikmeteni. Kasutajasõbralike juurdepääsuvahendite loomine nõuab ühelt poolt arvestamist digitaalse keskkonna eripäradega ja teistelt poolt täiendavat kasutajate vajaduste ja ootuste analüüsimist. Kasutajate vajaduste uuringute ja analüüsi meetodite loomine ja jagamine mäluasutuste vahel aitab luua kultuuriväärtuste võrgustikku, milles saavad osaleda ka lõppkasutajad.²²

Tegevused

- Digitaalse kultuuripärandi kasutamise vajaduste analüüsimudelite uuring – teiste maade ja erinevate valdkondade kogemuste analüüs
- Mäluasutuse jaoks kasutajate vajaduste ja ootuste analüüsi mudelite väljatöötamine
- Mäluasutuste kasutajauuringute läbiviimine ja tulemuste analüüs
- Teiste valdkondade kasutajauuringute tulemuste ja e-teenuste analüüs
- Ülevaate koostamine olemasolevatest e-teenuste mudelitest ja liikidest EL riikides
- Interaktiivsete ja kasutaja poolt seadistatavate e-teenuste kasutajate vajaduste uuring

Meede 6: Digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsu põhimõtete, vahendite ja teenuste loomine

Kvaliteedinõuded digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsu- ja kasutusvahendite loomisele on välja töötamisel nii Euroopa tasandil kui ka teistes riikides. Eestis rakendatakse seda kogemust ja panustatakse oma lahenduste väljatöötamisel õpitu Euroopa kultuuriruumi arendamisse. Digitaalse kultuuripärandi kasutamine on kasutajasõbralik, mitmekeelne, varustatud rikkaliku ja eri kasutajarühmade jaoks sobiva kirjeldusega ning arvestab autorikaitse ja intellektuaalomandi kaitse vajadustega.

Võrreldes esemetega on digitaalne kultuuripärand lihtsamini käsitletav, kasutatav ja taaskasutatav. Mäluasutused saavad digitaalset ainet kasutades pakkuda uudseid teenuseid, s.h e-teenuseid, nii oma traditsioonilistele

²² Vrd ka *Dynamic Action Plan*, action area A. "Users and Content": development of a European Cultural information space

kasutajarühmadele (nt akadeemilised uurijad ja kasutajad) kui suhteliselt uutele klientidele (nt reklaamiagentuurid). E-teenuste pakkumiseks rikastavad mäluasutused talletatud digitaalset sisu, luues sellega lisaväärtust ja integreerides mäluasutused kindlalt teadmispõhise ühiskonna arendamisse. Digitaalsel kultuuripärandil on juhtiv roll e-õppe ja loovate erialade arendamisel, lisaks haridus- ja teadusasutustele peetakse uute teenuste arendamisel silmas ka turismisektorit. Loodud digitaalset sisu innustatakse taaskasutama erinevatel eesmärkidel ning lõppkasutajaid kaasatakse uudse digitaalse sisu loomisse kõigil tasanditel, s.h. rõhutades regionaalset ja kohaliku tasandi tähtsust.

Tegevused

- Kasutajate vajadustele ja ootustele vastavate juurdepääsuvahendite nõuete ja teenuse mudelite loomine mäluasutuste jaoks
- Nõuete väljatöötamine e-teenuste pakkumisele, s.h. autorikaitse ja kirjelduse nõuded
- Digitaalse kultuuripärandi kirjeldamise jaoks juhiste, standardite ja vahendite väljatöötamine ning nende kasutamise koolitus
- Kultuuripärandi portaali väljatöötamine ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine
- Mitmekeelsete veebilehtede ja kultuuripärandi kirjelduste loomise juhendamine, nõustamine ja koolitus mäluasutuste jaoks
- Intellektuaalomandi kaitse põhimõtete alaste juhiste väljatöötamine ja koolituste läbiviimine digitaalse kultuuripärandi kaitse võimaldamiseks Internetis
- E-teenuste mudelite väljatöötamine ja juurutamine erinevates mäluasutustes
- E-teenuste alase kogemuse vahetamine EL riikidega

Meede 7: Aktiivne osalemine Euroopa Liidu algatustes

Eesti mäluasutused on juba edukalt osalenud EL raamprogrammide kaudu finantseeritud projektides, koos Euroopa Liidu üha suureneva tähelepanuga digitaalse kultuuripärandi teemadele peab kasvama Eesti asutuste osakaal ühisprojektides. Euroopa Komisjoni seisukoht on, et digitaalse sisu loomise (s.o kultuuripärandi digiteerimise ja digitaalse ainese kogumise) peab rahaliste vahenditega tagama iga liikmesriik ise, kuid selle kõrval finantseerib Euroopa Liit üha kasvavas matus digitaalse kultuuripärandi kättesaadavaks tegemist, kasutamist ja taaskasutamist erinevate teenuste osana. Eesti mäluasutused osalevad aktiivselt ja koordineeritult erinevate EL instrumentide kaudu rahastamise taotlemisel oma digitaalse kultuuripärandi projektide jaoks.

Euroopa Liit on nii oma *i2010* kui *Dynamic Action Plan for the EU co-ordination of digitisation of cultural and scientific content* programmide kaudu oluliselt suurendanud liikmesriikide spetsialistide kaasatust Euroopa kultuuripärandi digitaalsena kasutamise arendamisse. Sellega seoses tuleb Eestis selgelt koordineerida osalemist EL arendustes ja tagada Eesti seisukohtade ja kogemuse viimine Euroopa tasandile, et tagada arendusprojektide rahvusvaheline ühilduvus ja jätkuv Eesti lõimumine Euroopa ühise kultuuriruumiga.

Tegevused

- EL ja muude projektide rahastamisvõimaluste kohta teabe koondamine infoportaali ja mäluasutuste pidev teavitamine
- Info kogumine ja vahendamine projektide kohta, milles Eesti mäluasutused osalevad
- Projektitaotluste koostamiseks partnerite otsingu koordineerimine ja vahendamine infoportaali vahendusel
- Rahvusvaheliste koostöövõrgustikega liitumisel abistamine, info vahendamine
- Osalemine European Digital Library programmis
- Osalemine National Representatives Group töös
- Osalemine Euroopa tasandi koostöövõrgustikes
- Eesti kogemuse ja saavutuste tutvustamine publikatsioonide, konverentside ja seminaride kaudu

7. ARENGUKAVA MAKSUMUSE PROGNOOS MEETMETE LÖIKES

Arengukava elluviimiseks digiteerimisega tegelevate asutuste tasandil nähakse ette vajalikud vahendid asutuste eelarves lähtuvalt riigieelarve võimalustele asjaomase ministeeriumi või Riigikantselei kaudu. Kultuuriministeeriumi eelarvest finantseeritakse asutusteüleseid tegevusi (nt Kultuuripärandi portaali ja digitaalarhiivi loomine, standardite väljatöötamine jne).

Arengukava elluviimise finantseerimiseks püütakse kasutada võimalikult tõhusalt välisfinantseerimist, EL kultuuripärandi programmide ja EL struktuurifondide finantseerimisvõimalusi. EL struktuurifondide abi nähakse eelkõige digitaalse hoidla rajamise finantseerimisel.

Arengukava elluviimise kogumaksumuseks on 2006. aasta hindade põhjal ca 17,85 milj krooni. Arvestades inflatsiooni tegevuskava elluviimist puudutavates valdkondades, võib see summa muutuda.

Arengukava maksumus aastate lõikes riigieelarvest ettenähtavate vahendite osas ning välja toodud meetmete lõikes on järgmine:

Meetme nimetus	2007	2008	2009	2010
Meede 1: Valdkonna koordinaatsioonivõrgustiku tugevdamine	2 319 000 kr	550 000 kr	400 000 kr	400 000 kr
Meede 2: Rahvusvahelise hea praktika ja oskusteabe rakendamine digitaalse kultuuripärandi loomisel, säilitamisel ja kasutamisel	200 000 kr	200 000 kr	100 000 kr	250 000 kr
Meede 3: Mäluasutuste ja kultuuripärandit loovate asutuste kultuuripärandi digitaalse säilitamise vajaduste ja võimaluste analüüs	50 000 kr	100 000 kr	75 000 kr	135 000 kr
Meede 4: Pikaajalise digitaalse säilitamise hoidla loomine	275 000 kr	2 500 000 kr	2 150 000 kr	2 000 000 kr
Meede 5: Mäluasutuste kasutajate vajaduste ja ootuste analüüs	100 000 kr	100 000 kr	125 000 kr	150 000 kr
Meede 6: Digitaalsele kultuuripärandile juurdepääsu põhimõtete, vahendite ja teenuste loomine	150 000 kr	1 500 000 kr	1 450 000 kr	1 075 000 kr
Meede 7: Aktiivne osalemine Euroopa Liidu initsiatiivides	750 000 kr	250 000 kr	200 000 kr	300 000 kr
KOKKU:	3 844 000 kr	5 200 000 kr	4 500 000 kr	4 310 000 kr

Nimetatud kulutustele lisanduvad välisfinantseerimisest saadavad vahendid.

Tegelikud kulutused aastate ja meetmete lõikes sõltuvad riigieelarve võimalustest ning inflatsioonist. Lähtuvalt riigieelarve tegelikest võimalustest tuleb vajadusel teha korrektsioone ka arengukava eesmärkidesse.

8. ARENGUKAVA RAKENDAMINE JA SEIRE

Arengukava rakendamine toimub igal aasta koostatava rakendusplaani alusel, mis esitab konkreetseid tegevusi kuude ja vastutajate lõikes ning tegevuste maksumused. Rakendusplaanis on määratletud konkreetsete projektide algatamine.

Arengukava täitmise eest vastutab Kultuuriministeerium, kes hindab iga aasta lõpus tegevuste tulemuslikkust vastavalt dokumendis toodud indikaatoritele ning teeb vajadusel ettepanekuid arengukava täiendamiseks või lõpetamiseks. Täiendamine algatatakse juhul, kui arengukava elluviimise kestel tekib vajadus muuta olemasolevaid või sätestada uusi eesmärke ja meetmeid.

Arengukava ja selle rakendusplaani elluviimist, hindamist, aruandlust ja täiendamist koordineerib kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu.

Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu täidab järgmisi ülesandeid:

- koostab järgmise aasta rakendusplaani;
- teostab järelevalvet arengukava elluviimise üle;
- moodustab töörühmad arengukava eesmärkide saavutamiseks vajalike meetmete elluviimiseks;
- koordineerib töörühmade tööd;
- koostab arengukava täitmise aastaaruanded ja lõpparuande.

Arengukava elluviimisel osalevad:

- Valitsusasutused:
 - Riigikantselei;
 - Haridus- ja Teadusministeerium;
 - Kultuuriministeerium (arengukava täitmise eest vastutav ministeerium).

- Kompetentsikeskused
 - Eesti Rahvusraamatukogu;
 - Eesti Televisioon;
 - Eesti Raadio;
 - Ennistuskoda "Kanut";
 - Eesti Rahva Muuseum;
 - Filmiarhiiv;
 - Ajalooarhiiv.

9. LISAD

Lisa 1: Terminid

Arhivaal (*record*)

Dokument, millele on kehtestatud säilitustähtaeg või mida säilitatakse tema väärtuse tõttu ühiskonnale, riigile, omanikule või teisele isikule.

Auvis (*audiovisual document*)

Eriseadmete abil kuulmis- ja nägemismeelega tajutava informatsiooni kandja: heliplaat, helilint, helikassett, diaposiitiv, diafilm, videokassett, mikrokaart ja mikrofilm.

Digitaalarhiiv (*archive*)

Digitaalsete arhivaalide kogumise ja säilitamise ning neile juurdepääsu tagamisega tegelev üksus.

Digitaalne kultuuripärand (*digital heritage*)

Kultuuripärandi digitaalne osa, mis on kas loodud digitaalsena või saadud digiteerimise teel.

Digitaalne säilitamine (*digital preservation*)

Laialt defineeritav kui digitaalse informatsiooni kuvamise, töötlemise ja kasutamise võimaluse säilitamine pidevalt muutuva tehnoloogia tingimustes. Kitsamalt mõistetakse digitaalset säilitamist kui planeeritud tegevuste kogumit, mille eesmärgiks on tagada digitaalsete materjalide kasutatavus nii kauaks kui seda on vaja.

Digiteerima, digitaliseerima (*digitisation*)

Digitaalkujul väljendama või esitama andmeid, mis ei ole diskreetandmed.

Dokument (*document*)

Dokument on mis tahes teabekandjale jäädvustatud teave, mis on loodud või saadud asutuse või isiku tegevuse käigus ning mille sisu, vorm ja struktuur on küllaldane faktide või tegevuse tõestamiseks.

Elektroniline teavik (*electronic publication, electronic document*)

Magnet-, optilisele või muule alusele (magnetlint, magnetketas, kompaktplaat jm) masinloetavas vormis jäädvustatud informatsiooni kandja.

Hall kirjandus (*grey literature*)

Hall kirjandus on kirjandus, mida toodetakse erinevatel tasanditel valitsus- ja teadusasutuste, äri- ja tootmisringkondade poolt nii trükituna kui ka elektroonselt, kuid mis ei ole kontrollitud kaubanduslike kirjastajate poolt.

Kasutuskopia (kasutusfail, masterfail, kasutusformaad) (*user copy*)

Info uuendamise teel valmistatud kopia, mille eesmärgiks on tagada info võimalikult laialdane kasutatavus, vähendades samaaegselt originaali kahjustusi sagedase kasutamise tõttu.

Kultuuripärand (*cultural heritage, heritage*)

Ajaloolise, teadusliku, kunstilise, sotsiaalse, tehnoloogilise vm väärtusega objektid ja sündmused, mida säilitatakse tulevastele põlvkondadele. Mineviku erinevate traditsioonide ja vaimsete saavutuste tulemused ja tunnistused.

Metaandmed (kirjeldusteave) (*metadata*)

Andmeid ja andmesüsteeme kirjeldav teave nende kasutamise, säilitamise ja haldamise võimaldamiseks.

Museaal (*museum object*)

Muuseumis arvele võetud kultuuriväärtusega asi.

Mäluasutus (*memory institution*)

Asutus, mis tegeleb peamiselt info kogumise, säilitamise, töötlemise ja edastamisega.

Mäluasutuste hulka kuuluvad raamatukogud, arhiivid, meediaarhiivid, muuseumid, teadus- ja arendusasutused (nt geenipangad jne), jm organisatsioonid.

Rahvusteavik (*national publication*)

Kõik teavikud, mis on ilmunud Eestis, eesti keeles või puudutavad Eestit, sõltumata nende ilmumiskohast. Rahvusteavikute alla kuuluvad trükised, auvised, elektroonilised teavikud ja võrguväljaanded.

Teavik (*library material, publication*)

Piiritletav, mis tahes kandjale talletatud informatsiooni kogum (nt trükis, auvis, masinloetavas vormis informatsioonikandja jne).

Trükis (*publication, printed matter*)

Trükitehniliste vahenditega valmistatud informatsioonikandja, kaasa arvatud rahvusvahelises pimedate kirjas (Braille' kirjas) väljaanne.

Lisa 2: Lundi põhimõtted

Euroopa sisu ülemaailmses võrgus Mehhanismid digiteerimisprogrammide koordineerimiseks

LUNDI PÕHIMÕTTED

Ekspertnõupidamise resolutsioon

Rootsi, Lund, 4. apr. 2001

Euroopa Liidu liikmesriigid kinnitasid eEuroopa 2002 tegevuskava 2000. aasta juunis Euroopa Ülemkogu istungil Feiras. Tegevuskava eesmärgiks 3(d) on tõhustada Euroopa sisu_ülemaailmses võrgus, et täielikult ära kasutada digitaal tehnoloogia kasutuselevõtuga tekkivaid võimalusi.

Nimetatud eesmärk sisaldab liikmesriikide ja komisjoni jaoks täpset ülesannet - **luua kõigi liikmesriikide digiteerimisprogrammidele ühine koordineerimismehhanism.**

4. apr. 2001 kohtusid Rootsis Lundis liikmesriikide esindajad ja eksperdid, arutamaks kõnesolevaid küsimusi ja esitamaks soovitusi digiteerimistegevuse kooskõlastamist hõlbustavate ja selle jätkusuutlikkuse tähtsust rõhutavate tegevuste läbi viimiseks.

Euroopa kultuuri- ja teadussisu kujutab endast ainulaadset avalikku vara, mis moodustab meie mitmepalgeliste ühiskondade kollektiivse ja pidevalt areneva mälu ning annab tõhusa baasi digitaalse teabe loomiseks jätkusuutlikkusele suunatud infoühiskonnas.

Ekspertid kiitsid heaks 15./16. nov. 2000 Luksemburgis peetud eelistungi järeldused. Nad rõhutasid Euroopa kultuuri- ja teadussisu digiteerimise väärtust ja tähtsust, kuivõrd see tagab:

Avalikkusele kättesaadava ja jätkusuutliku kultuuripärandi

Kultuuri- ja teaduspärand on Euroopa ainulaadseks ja oluliseks rikkuseks.

Nimetatud ressursside digiteerimine omab elulist tähtsust, võimaldades avalikkusele paremat juurdepääsu ja säilitades Euroopa ühist kultuurimälu (nii mineviku kui ka tuleviku kohta).

Toetuse kultuurilise mitmekesisuse säilimiseks, hariduse edendamiseks ja uue teabe loomiseks

Digiteeritud kultuurivarad on globaalses keskkonnas kultuurilise eripalgelisuse toetamise ja arendamise oluliseks komponendiks. Samuti kujutavad nad endast otsustava tähtsusega ressursi nii hariduse kui ka turismi ja meediatööstuse jaoks.

Eripalgeliste ja rikkalike digiteeritud ressursside olemasolu

Liikmesriigid on teinud märkimisväärseid investeeringuid kultuuri- ja teadussisu digiteerimisprojektidesse ja programmidesse. Niisugused digiteerimistegevused hõlmavad suurt hulka erinevaid valdkondi ja teabetüüpe, nagu näiteks muuseumid, avalikud arhivaalid, arheoloogiamälestised, audiovisuaalsed dokumendid, maakaardid, ajaloolised dokumendid ja käsikirjad.

Ometi eksisteerib arvukalt võtmeprobleeme, mis kätkevad riski seada nende ressursside poolt pakutavate võimaluste kasutamisele kas kultuurilisi, sotsiaalseid või majanduslikke piiranguid. Tuvastatud on järgnevad riskifaktorid:

Lähenedamise killustatus

Kuigi digiteerimistegevused on väga laialdaselt levinud, on nad kuni tänaseni äärmiselt killustatud, sõltudes erinevate liikmesriikide digiteerimispoliitika elluviimise vahenditest ja mehhanismidest. Enamgi veel, kuivõrd puudub sidus ülevaade sellest, missugune kultuuriteave on ühtses Euroopas digiteeritud ja mil viisil see on digiteerimiseks välja valitud, esineb oht ressursside, jõupingutuste ja investeeringute võimalikuks dubleerimiseks.

Iganemine

Digiteerimine on kulukas ettevõtmine, mis nõuab ulatuslikke ja enamasti riiklikest vahenditest pärinevaid investeeringuid. Ebakohaste tehnoloogiate ja standardite rakendamine kujutab nende investeeringute jaoks tõsist riski. Selle tulemusena võidakse luua kas kiiresti iganevaid ja kasutuskõlbmatuid või lühikese aja jooksul korduvinvesteeringuid nõudvaid vahendeid.

Lihtsate ja ühtsete juurdepääsuvõimaluste puudumine avalikkuse jaoks

Avalikkuse juurdepääsu erinevatele allikatele nii liikmesriikide kui ka Euroopa Liidu tasandil raskendab ühtsete lähenemisviiside ja tehniliste standardite, samuti tugisüsteemide ja mitmekeelsete juurdepääsusüsteemide puudumine.

Intellektuaalse omandi õigus

Erinevatel digitaalse sisuga seotud huvigruppidel (teabe esmased valdajad, vahendajad ja lõppkasutajad) on erinevad õigusjärgsed ootused. Nende vajadusi tuleb tunnustada ja nende vahel tasakaal leida. Kui teabe majanduslikku aspekti soovitakse säästlikult rakendada, tuleb neid õigusi käsitlevaid lahendusi mõista ja neid rakendada vastavalt kultuurivaldkonna eripäradele.

Kultuuriga seotud programmide ja uue tehnoloogia programmide vahelise sünergia puudumine

Pidevalt suureneb vajadus üha sujuvamate seoste järele kultuuriliste ja uue tehnoloogia programmide vahel nii liikmesriikide kui Euroopa Liidu tasandil, kindlaks määramaks prioriteete ja tuvastamaks võimalike uute väärtuste loomise viise.

Asutuste investeeringud ja vastutus

Digiteerimine nõuab üksikute organisatsioonide, peamiselt mäluasutuste nagu näiteks arhiivide, raamatukogude ja muuseumide pikaajalist pühendumist kulukatele ja tehniliselt keerukatele tegevustele. Digiteerimistehnoloogiate ja –vahendite kasutamine nõuab kultuuriasutustelt uute oskuste omandamist ja uute toimimisviiside omaksvõttu.

Nimetatud küsimustega tegelemiseks oleks liikmesriikidel soovitatav:

Lua pidevalt tegutsev koordineerimisfoorum,

moodustades kõigi liikmesriikide esindajatest koosneva koordineerimisgrupi. Nimetatud grupp peaks välja töötama raamistiku, toetamaks alalisi diskussioone ja võimaldamaks infovahetust, samuti kehtestama protseduurid aruandluseks liikmesriikidele nii Euroopa kui üksikute riikide tasandil.

Välja töötada ja arendada Euroopa vaadet poliitikale ja programmidele,

luues veebisaiti aktuaalse, avalikkusele kättesaadava ja hõlpsasti mõistetava teabega poliitikate ja programmide kohta vastavalt ühtsetele näidispõhimõtetele, millega keskne veebisait peaks ühilduma.

Edendada ja toetada häid tavasid ja nende harmoniseerimist ja optimeerimist liikmesriikides ja kogu Euroopa Liidus,

jätka teadus- ja tehnoloogiliste kvaliteedinõuete raamistiku väljatöötamisega ja seades eesmärgiks selle kasutuselevõtu ja rakendamise liikmesriikide vastavate koordineerimisgruppide ja –võrkude abil ning arendades ametisse nimetatud ekspertrühma kaudu kvantitatiivseid lähenemisi kvaliteedinõuete väljatöötamise protsessidele. Selleks on vaja luua põhinäitajate (eeskätt vastava eEurope indikaatori) kindlaks määramise ja süstematiseerimise mehhanismid, samuti meetmed koostöö käivitamiseks liikmesriikide standardi- ja statistikaasutustega.

Kiirendada heade tavade ja asjakohaste oskuste omaksvõttu,

levitades kogu Euroopas näiteid headest tavadest, mis määratletakse kooskõlastatud tunnusjoonte põhjal (tüpologia). Sellega toetataks toimimisviiside

ja protsesside järjepidevust ning varade ja õiguste haldamise korraldamist ja aidataks saavutada vajalike oskuste uut taset.

Teha nähtavaks ja kättesaadavaks

Euroopa kultuuri- ja teadussisu, koostades loetelusid nii liikmesriikide projektide kui digiteerimiseks valitava teabe kohta. Nimetatud loetelud peavad olema vastavuses Euroopa digitaalse sisu infrastruktuuriga, ühildades sisu kvaliteeti ja kasutatavust, ühtlustatud juurdepääsu, tarkvara taskukohasust ja avatust ning pikaajalist juurdepääsetavust ja kättesaadavust reguleerivate standardite ja tehnoloogiatega.

Nimetatud tegevuste võimalikult kiireks elluviimiseks ja tagamaks kasutatavate lahenduste suunatust organisatsiooniliselt ja tehnoloogiliselt jätkusuutlikele infrastruktuuridele tegutseb Euroopa Komisjon (seonduvalt tema seniste IST tegevuste ja muude käimasolevate programmidega) koostöös liikmesriikidega:

Toetamaks praktilist koordineerimistegevust,

moodustades koordineerimisgrupi tööd toetava sekretariaadi või abibüroo. Sekretariaat juhib kõigi vajalikuks osutuvate *ad hoc* tehniliste konsultatsioonigruppide tööd.

Edendamaks heade tavade levikut,

arendades osapooli võtmeküsimustes ja –tehnoloogiates juhendavaid ja toetavaid ekspertkeskusi. Kui praegused tegevusvaldkonnad hõlmavad metaandmeid, mitmekeelsuse toetamist ning digiteerimise ja digitaalse säilitamise tehnoloogiaid, siis edaspidist silmas pidades peab ekspertkeskuste rajamisel olema valmis ka uute teemade esile kerkimiseks.

Arendamaks digiteerimistegevuse kvaliteedinõudeid

Koostades juhised andmete kogumiseks ning jätkates kvalitatiivsete ja mõõdetavate indikaatorite väljatöötamist.

Leidmaks Euroopa sisule optimaalseid rakendusviise ja kujundamaks ühtset nägemust,

töötades välja kriteeriume ja raamistikku Euroopa Liidu kultuuri- ja teadussisu digiteerimise koostööplaani jaoks ja rakendades asjakohaseid vahendeid selle elluviimiseks (Charter, MoU jne). Plaani eesmärgiks on eCulture infrastruktuuri rajamine digiteeritud kultuuri- ja teaduspärandile juurdepääsu võimaldamiseks, tuvastades Euroopa sisu väärtuse tõusu näiteks tänu valikukriteeriumide rakendamisele ja koostalitlusvõime nõuetele vastavate tehniliste standardite kehtestamisele. Seda tööd viivad läbi koordinatsioonigrupp ja tema sekretariaat.

Parandamaks teabe kvaliteeti / kasutusvõimalusi, ühtlustamaks juurdepääsetavust ja tõstmaks teadlikkust pikaajalise säilitamisega seotud küsimustes

arendustöö kaudu: kokkulepped koostalitlusvõime standardite osas, juhised teabe digitaalseks säilitamiseks ja pikaajalise tagamiseks, sidusad mudelid ja head tavad varade ja õiguste haldamiseks koos seonduvate e-kultuuri ärimudelite arendamisega.

Et võimaldada liikmesriikidel kindlaks määrata ja rakendada strateegiaid ja leppeid teabe loomise, kvaliteedi, väljaselgitamise ja kasutamise kohta, tuleb lühema- ja pikemaajaliste RTD projektide raames tegelda arvukate hetkel aktuaalsete ja edaspidi esile kerkida võivate tehniliste küsimustega. Komisjon kohustub:

Edendama kvaliteedinõuete kvantitatiivsete aspektide väljatöötamist

indikaatorite ja statistika taustauuringute ja vajaliku teabe väljaselgitamise kaudu.

Käivitama Euroopas uuringud

digiteerimise ja seda toetavate tehniliste ja organisatsiooniliste infrastruktuuride kohta, samuti Euroopa kultuurisisu, kultuurilise identiteedi ja eripalgelisuse kohta ning selle edendamise kohta üldise teabele juurdepääsu võimaldamise abil.

Toetama koostalitusvõime arendamist ja ressursside järjepidevat väljaselgitamist,

käivitades töö metaandmete, registrite ja skeemidega.

Vältima "digitaalse pimedaja" loomise ohtu,

töötades välja kõrgtasemel uurimiskavad digitaalsete tehnoloogiate ja sisu säilitamisvõimaluste kohta ning kultuuri- ja teadussisu digiteerimise tehnoloogiate kõrgtasemel rakenduste kohta (näiteks multispektraalne kujutise loomine), pikemaajalises perspektiivis ka sisu väärtuse tõstmise kohta. See tegevus tuleb läbi viia tihedas koostöös tööstusega.

Ülalkirjeldatud uurimissuundade huvides tutvuda IST programmi raames esinevate võimalustega **pilootprojektide** käivitamiseks.

Originaal: vt [CORDIS](http://www.cordis.lu/ist/directorate_e/digicult/lund_p_browse.h) (Community Research & Development Information Service), The Lund Principles http://www.cordis.lu/ist/directorate_e/digicult/lund_p_browse.h